

Públic

EL NOSTRE PASSAT COM A CAUSA D'UNA DEMOCRÀCIA I UN BENESTAR INSUFICIENTS

Vicenç Navarro

Catedràtic Emèrit de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques,
Universitat Pompeu Fabra; Professor of Public and Social Policy The
Johns Hopkins University i Director del JHU-UPF Public Policy Center a
Barcelona

4 de desembre del 2020

Si analitzem quins són els temes que absorbeixen l'atenció mediàtica i política a la majoria de països a ambdós costats de l'Atlàntic Nord, podem veure que **la pandèmia del coronavirus i la capacitat dels països per respondre-hi és el tema més important. Però en aquesta discussió s'ha donat poca atenció** als condicionants que van determinar la gravetat de la situació, ja que les anàlisis s'han centrat en les decisions que els governs estan prenent per contenir aquesta pandèmia, alhora que **ignoren massa sovint l'impacte que les decisions que van prendre els governs anteriors a la pandèmia han tingut a dificultar enormement la protecció de la societat enfront d'aquest esdeveniment.** Aquesta situació és **particularment accentuada a Espanya**, a on la major part de les responsabilitats del fet que la mortalitat hagi estat tan **elevada**

recauen precisament en les polítiques econòmiques de caràcter neoliberal que van aplicar els governs anteriors i, molt en especial, els governs conservadors i socioliberal. En realitat, la situació actual és fruit d'un llarg passat que es remunta fins i tot a la transició de la dictadura a la democràcia. Vegem-ne les proves.

Quins són els països més exitosos a controlar la pandèmia?

Si agrupem els països a ambdós costats de l'Atlàntic Nord (els EUA i els països de l'Europa Occidental) segons la tradició política que més temps els ha governat d'ençà de la II Guerra Mundial, podem veure que els **països governats per coalicions de partits progressistes (la majoria, d'esquerres), com és el cas dels països escandinaus del nord d'Europa, són els que tenen la mortalitat per coronavirus més baixa per cada 100.000 habitants (des que va començar la pandèmia) i són també els que tenen menys desigualtats de renda (per classe social) i menys desigualtats per gènere, així com una major sensibilitat cap als temes relacionats amb la sostenibilitat i el canvi climàtic. Són també, per cert, els països amb major percentatge d'adults que treballen als serveis de l'Estat del Benestar, incloent els serveis sanitaris i socials.**

Els segueixen en aquesta lliga de benestar social els països del centre d'Europa, que han estat governats, durant la major part del mateix període, per **partits cristianodemòcrates i conservadors**. I per sota d'ells (i molt per darrere) trobem els països del sud d'**Europa, a on les esquerres històricament han estat més dèbils**. Si ens centrem en Espanya, el nostre país és el que té **una de les majors mortalitats per coronavirus (per cada 100.000 habitants)** des que va començar la pandèmia als principals països d'Europa. També és el país amb **menor número de persones adultes que treballen als serveis sanitaris** (i d'altres serveis del seu Estat del Benestar), alhora que és també el país que té **majors desigualtats per classe social i de les més elevades per gènere**, així com menor **consciència i sensibilitat ecològica i ambiental**. Les dades hi són per a qui les vulgui veure (veure el meu article "**¿Cuál debería ser el objetivo de un proyecto emancipador? La relación entre las diferentes formas de explotación**").

Per què som el país amb unes de les majors desigualtats socials (per classe social i per gènere), menor sensibilitat ecològica, amb menor despesa pública social, menys recursos sanitaris i amb una de les majors mortalitats per COVID-19?

Per respondre aquesta pregunta hem de preguntar-nos pel nostre passat, que ha estat tergiversat a la història oficial del país. **Allò que anomenen "recuperació de la memòria històrica" hauria**

d'haver servit per corregir la versió dominant que hi ha a Espanya del nostre passat. I una de les àrees que requereix **major correcció és la visió que la transició de la dictadura a la democràcia va ser modèlica.** Segons aquesta visió, hi va haver un pacte en què els **dos bàndols** (els vencedors de la Guerra Civil i gestors de la dictadura, i els vençuts en aquell conflicte -que havien liderat l'oposició a la dictadura-) **van cedir a parts iguals,** aconseguint amb això desenvolupar una **democràcia homologable a qualsevol democràcia de l'Europa Occidental.** Aquest esperit de pactisme (de vegades lloat com a acte de "*generositat*") s'exigeix ara als que governen i a l'oposició de dretes per tirar endavant.

Aquesta visió, però, ignora que, **tot i que el moviment obrer va jugar un paper clau a forçar l'establiment de la democràcia,** amb l'exigència del final de la dictadura, la realitat és que les branques polítiques d'aquest moviment, és a dir, **els partits polítics d'esquerres (PCE i PSOE), estaven poc desenvolupades i disposaven de pocs recursos mediàtics i polítics** al seu abast per enfrontar-se a l'enorme poder dels gestors de la dictadura. Acabaven de tornar de l'exili, o de la presó i/o de la clandestinitat, i **asseguts al voltant de la taula de negociació, les dretes tenien la gran majoria dels recursos.** D'aquí ve l'enorme **desequilibri de forces,** que va quedar clarament reflectit a la **Constitució, a on hi ha una distinció clara entre drets (que són obligatoris) i els**

principis rectors (com ara l'accés a la sanitat, entre d'altres serveis de l'Estat del Benestar), que són orientatius, però no obligatoris. La sacrosanta Constitució reflecteix clarament aquell desequilibri de forces.

Les conseqüències de la transició immodèlica: una democràcia incompleta i un benestar insuficient

Hi va haver, en realitat, **una gran continuïtat de les institucions de l'Estat, centrades en la monarquia, sense grans canvis en els aparells de l'Estat**, un continuisme que fou especialment accentuat a l'aparell judicial i al de "seguretat", allò que garantia "la llei i l'ordre" per damunt de tota la resta. Espanya era (i continua sent) el país amb **un dels majors nombres de policies per cada 100.000 habitants, i amb menor percentatge de la població adulta que treballa als serveis públics del seu Estat del Benestar** (sanitat, serveis socials, educació, habitatge i d'altres). **La despesa pública social** (que cobreix la majoria de transferències i serveis de l'Estat del Benestar) com a percentatge del PIB a Espanya és només del 27%, **el més baix dels principals països de l'Europa Occidental**. És també el país, després de Grècia, que té el **menor nombre de personal d'infermeria a l'àmbit sanitari**. Té només 57 infermers i infermeres per cada 100.000 habitants, comparat amb els 118 a Suècia, els 147 a Finlàndia, els 103 a Dinamarca, els 182 a

Noruega, els 132 a Alemanya, els 111 als Països Baixos, els 81 al Regne Unit, etc.

L'escassa dimensió social era (i continua sent) la característica principal d'aquest Estat monàrquic, centrat a la capital del regne (Madrid), que era el punt des d'on sortien totes les vies de comunicació cap a totes les seves parts, un Estat que es nega a tenir una estructura polièdrica en lloc de radial, cosa que contribueix a la continuïtat de l'Estat uninacional, en oposició al desenvolupament de la seva plurinacionalitat. De fet, l'Estat de les autonomies (el "café para todos") va ser un intent de diluir aquesta plurinacionalitat. Aquesta manca de sensibilitat cap a la plurinacionalitat va arribar a ser d'una magnitud tan gran que es va transformar en la principal causa de la radicalització dels moviments nacionalistes perifèrics, ja que **va estimular la seva conversió en partits secessionistes, que han amenaçat la continuïtat de la unitat d'Espanya.** Així doncs, malgrat els avenços que s'han realitzat, tant a reduir (sense arribar mai a eliminar) l'enorme endarreriment social, inclòs l'infrafinançament de la despesa pública social, així com a descentralitzar l'Estat espanyol (sense voler admetre la seva plurinacionalitat), **aquest passat sembla confirmar que no es podrà assolir una Espanya justa econòmicament i social, així com polièdrica i plurinacional, dins del marc monàrquic actual.**

No es pot resoldre el gran dèficit social sense corregir l'enorme dèficit democràtic.

Què es pot fer? La gran oportunitat que representa el govern de coalició d'esquerres

El que es pugui fer dependrà, en gran mesura, de com evolucioni la nova experiència històrica de **tenir un govern de coalició d'esquerres, que té com a motor de canvi Unidas Podemos (UP) que, juntament amb el PSOE, estan transformant significativament les polítiques públiques econòmiques i socials que podrien corregir aquest enorme endarreriment, reconstruint una aliança de forces que em recorda no només l'aliança que va fer possible la investidura de Pedro Sánchez com a president del govern, sinó l'aliança de forces de la resistència antifeixista, una aliança de les forces progressistes (liderades per les esquerres) amb els nacionalismes i, molt en particular, els catalans i bascos, els programes dels quals (tant al PSOE como al PCE) proposaven un estat republicà, compromès amb la democràcia i amb la justícia social, amb clara vocació transformadora i compromès amb una visió plurinacional d'Espanya, que reconeixia el dret a decidir dels seus diferents pobles i nacions. Aquesta era l'essència de la resistència antifeixista que vaig viure i conèixer.** Si llegeixen les propostes fetes als anys cinquanta, seixanta i setanta per aquests partits, entre d'altres, ho podran

comprovar. I aquesta aliança és la que podria produir el canvi social més important que hagi vist mai Espanya. **Els pressupostos generals proposats pel Govern són un pas d'enorme valor en la bona direcció cap a una nova Espanya justa, democràtica, polièdrica i plurinacional.**

Però per aconseguir aquest avenç hi ha diversos canvis que s'haurien de produir. I un d'ells és **el canvi en la correlació de forces dins del PSOE. Els equips responsables de les seves polítiques econòmiques han estat gairebé sempre imbuïts del socioliberalisme que ha dificultat l'eliminació de l'endarreriment social.** No cal dir que el PSOE ha estat una força política que ha tingut una vocació reformista socialdemòcrata **i que ha transformat Espanya. L'Estat del Benestar que hi ha a Espanya es deu primordialment al PSOE. Però ha estat sempre infrafinançat.** I això com a conseqüència, en gran part, de l'enorme poder dels seus **equips econòmics, molt lligats i propers a grups econòmics i financers molt poderosos, que han determinat el context polític, econòmic i mediàtic que ha limitat i frenat aquesta vocació transformadora, context en el desenvolupament del qual el mateix PSOE va jugar un paper clau.** Vegem les proves del que exposo i comencem per la primera etapa del PSOE al govern.

La primera etapa del PSOE (1982-1996)

És a l'inici d'aquest període, quan Miguel Boyer era el seu ministre d'Economia, quan es prenen algunes mesures, com ara **la de establir les bases del Servei Nacional de Salut, la joia de la corona de l'Estat del Benestar espanyol**. Comença també a corregir-se durant aquesta primera etapa l'enorme dèficit social heretat de la dictadura, amb una despesa social, quan va morir el dictador, que era la més baixa de l'Europa Occidental (del 14% del PIB l'any 1975).

Però l'establiment de l'Estat del Benestar es va fer sempre a partir del 1986 dins d'una **cultura d'austeritat, iniciada per Carlos Solchaga, que va dirigir el que es presentava com la "modernització" de l'economia espanyola que va significar l'establiment de l'IBEX-35 l'any 1992 i l'entrada d'Espanya a l'euro (amb la signatura del Tractat de Maastricht)**. El ben conegut i reconegut socioliberalisme de Solchaga, que donava gran protagonisme al sector hegemònic del capital espanyol, es mostra en la manera en què s'assoleix el criteri de Maastricht de baixar el dèficit públic d'un 6% del PIB a un 3%. **Es fa amb una enorme disminució de la despesa pública mitjançant retallades d'aquesta despesa, a fi d'assolir l'objectiu de reducció del dèficit públic al 3%, sense ni tan sols intentar resoldre-ho mitjançant un augment**

dels ingressos a l'Estat, la pobresa del qual es devia justament a la baixa càrrega impositiva al capital i a les rendes superiors. **La despesa pública social, que havia passat del 14% l'any 1975 al 24% l'any 1993, va baixar en picat al 21% l'any 2007.** El grup de països que passarien a ser la UE-15, amb una despesa en aquest àmbit que havia pujat d'un 22% l'any 1975 a un 28% l'any 1993, va baixar només a un 27% l'any 2007. **Cal subratllar que l'aliat, en aquestes decisions, va ser la dreta catalana de CiU, amb el rebuig a una possible aliança amb l'altra esquerra, IU.** No és sorprenent que el PSOE perdés les eleccions l'any 1996, quan va passar a governar Aznar, que va continuar i va expandir les polítiques neoliberals en aquell moment. **El dèficit de despesa pública social per càpita (en paritat de poder de compra) entre Espanya i la UE-15 es va disparar.**

La gran certesa que la majoria dels mitjans d'informació a Espanya (clarament instrumentalitzats pel capital financer) van ocultar és que la integració a l'euro del nostre país es va fer a costa del major empobriment del ja pobrament finançat Estat del Benestar, utilitzat primordialment per les classes populars a Espanya. El fet que el 20% de la població espanyola de renda superior faci servir els serveis privats (sanitat i educació) explica que l'establishment politicomediàtic gairebé no ho notés. Les classes populars, en canvi, sí que ho van fer.

La segona etapa del PSOE (2004-2011)

Aquesta etapa comença quan Zapatero és escollit president l'any 2004. El seu principal assessor econòmic és **Jordi Sevilla**, que havia escrit al seu llibre "De nuevo, socialismo" (2002) la frase que resumeix la seva postura política: **"¿Algú pot defensar a aquestes alçades del segle que un programa socialdemòcrata hagi d'anar a favor de més impostos i més despesa pública?"**, dit i fet en el país amb una de les despeses públiques i amb els ingressos a l'Estat **més baixos**. No és, doncs, sorprenent que Zapatero llancés el famós eslògan que deia que **"baixar impostos és d'esquerres"**. I els va baixar, molt. Sobretot, els de les rendes superiors. **Aquesta baixada d'impostos va crear un enorme forat als comptes de l'Estat que, erròniament, fou atribuït al primer any de la recessió econòmica. En aquell any 2007-2008, els ingressos a l'Estat van baixar 27.223 milions, dels quals el 72% es devien a la retallada d'impostos de Zapatero i només el 28% al descens de l'activitat econòmica (segons l'informe de recaptació tributària de l'any 2008, elaborat pel servei d'Estudis Tributaris i Estadístiques del Ministeri d'Economia i Hisenda).**

El ministre d'Economia del govern Zapatero va ser Pedro Solbes, que va declarar l'any 2007 al diari *El País* que "el logro

del que estoy más orgulloso es el de no haber aumentado el gasto público en España". Aquesta despesa pública inclou la despesa pública social, sempre de les més baixes de la UE-15. No cal dir que **el fet que tot l'estament funcional tingué i continuï tenint el dret de ser atès pels serveis privats (i pagats per l'Estat), va contribuir a la demostrada insensibilitat de les autoritats públiques cap al gran infrafinançament de serveis com ara el sanitari**. Aquella actitud liberal va assolir la seva màxima expressió l'any 2011, quan **Zapatero va reformar (amb l'ajuda de Rajoy) l'article 135 de la Constitució per establir que el primer deure de l'Estat és pagar els deutes als bancs** (predominantment estrangers). **No cal dir que tot es feia sota l'eslògan de "no hi ha alternativa"**. Juan Torres, Alberto Garzón i jo, però, vam demostrar que sí que n'hi havia (veure el meu llibre ***Hay alternativas. Propuestas para crear empleo y bienestar social en España***, Sequitur, 2011).

Aquesta etapa i les polítiques que representaven van ser la causa de la seva derrota a les eleccions, essent substituït per Rajoy que, com abans havia fet Aznar, va continuar i va expandir les polítiques neoliberals, amb retallades més grans que les realitzades per Zapatero. La seva elevada corrupció va ser el que va **determinar la moció de censura l'any 2018, guanyada per l'oposició liderada per Pedro Sánchez, del PSOE, que passar aleshores a ser president del**

govern. Podemos va ser-ne el principal motor. El fracàs de les polítiques neoliberals d'austeritat va crear una rebel·lió entre les bases del PSOE enfront d'aquelles polítiques públiques, promogudes per l'aparell del partit. Aquest fet va crear un conflicte del que va sortir-ne vencedor qui havia liderat aquella protesta, Pedro Sánchez, que al final va prevaldre i va permetre la materialització del govern de coalició.

Nova situació a Espanya: la unitat d'acció de les esquerres

L'aparició d'Unidas Podemos suposa un factor determinant en la configuració de les esquerres, amb l'establiment d'una aliança de Podemos amb IU i d'altres forces com ara En Comú Podem i Galicia En Común que ha tingut un gran impacte en el panorama polític del país, i que ofereix un lideratge en la recomposició de les aliances a les Corts espanyoles per tal de donar prioritat al tema social i a la recuperació d'una altra visió d'Espanya, amb una concepció republicana i plurinacional que pot redefinir les relacions de poder dins del país, amb l'aparició d'àmplies mobilitzacions socials que pressionen perquè es produeixi el canvi. Això crea, com a resposta, l'aparició del feixisme com a part de la internacional

trumpista, que es converteix en un **punt indispensable per establir un govern de dretes al país.**

El canvi a Espanya requereix un canvi en les prioritats del quefer públic, fruit d'un canvi democràtic profund que permeti el desenvolupament de l'enorme potencial que té el país, amb un canvi que posi el benestar i qualitat de vida de la majoria de la població al centre de les polítiques públiques del país, subratllant que l'obtenció de la felicitat, benestar i qualitat de vida de la gent és el principal objectiu de les institucions democràtiques, dins d'una visió que admeti la plurinacionalitat i que consolidi una visió polièdrica, en lloc de radial, amb una clara cultura republicana. Com a conseqüència d'aquesta vocació transformadora, urgeix abandonar les polítiques neoliberals que han fet tant de mal i que han merescut un ampli rebuig per part de la majoria de les seves víctimes: les classes populars. El seu gran descrèdit no és obstacle perquè allò que Rubén Juste ha anomenat la classe dominant continuï pressionant per a la seva aplicació. Que succeeixi o no determinarà clarament el nostre futur.